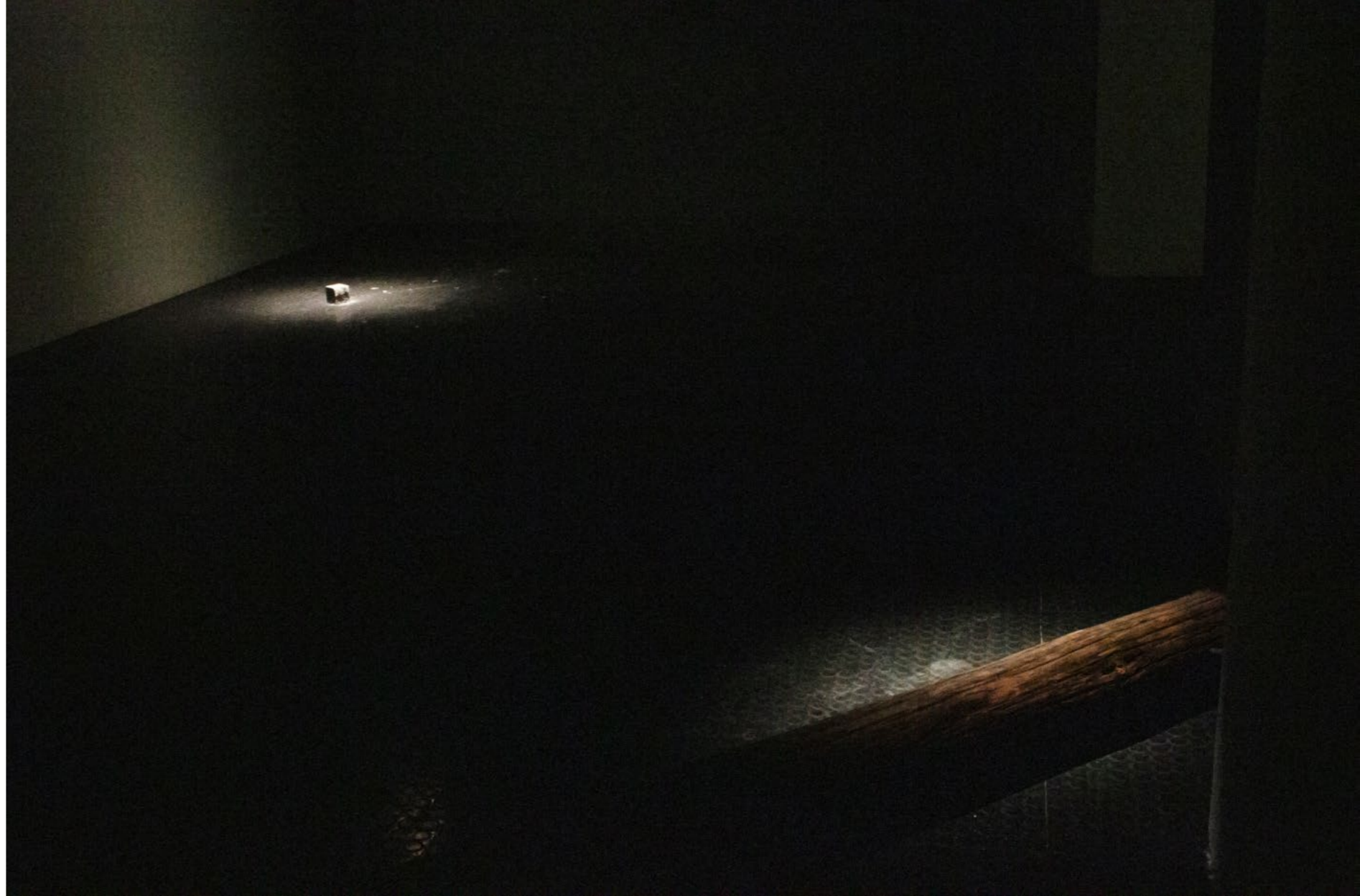

DÉJÀ VU

Борис Бурић →
Boris Burić

Remembering the present

Поводом изложбе *Déjà vu*

Бориса Бурића

Мирослав Карић →

Кад год употребимо будуће свршено време глагола, чини се да будућност буде испражњена, готово закључана: „Уживао бих“, „Имао бих много прилика“ итд. У свим таквим случајевима оно што још увек не постоји оставља се иза нас, укључујемо га у општу прошлост, чинећи га питањем сећања.¹

Сцена 1
Close up

Пре неколико година научнике је збунио случај двадесеттворогодишњег Британца који је пријавио да пати од констаних *déjà vu* (већ виђено) сензација. Стручњаке је посебно заинтригирао да је његово стање било врло специфично јер се није само радило о уобичајеним пролазним утисцима “нечегашто је познато” већ су те ситуације знале да потрају, уз младићеву тврдњу да је у сваком тренутку садашњости имао осећај да поново проживљава прошлост. Извештаји који је пренео *Journal of Medical Case Reports*² говоре да је три године након појављивања овог необичног пролонгираног искуства *déjà vu*, млади Британац почео да избегава да чита новине, гледа телевизију описујући своју свакодневицу као да је у зачараном кругу или да је “заробљен у временској петљи”. У поређењу са неким ранијим примерима хроничног *déjà vu* пацијент није показивао никакве знаке иначе могућих неуролошких узрока таквог стања, те се посумњало на психогено порекло односно изражену анксиозност која је била и иницијална написла и последица снажаних *déjà vu* доживљаја. То је први икад забележени случај у истраживањима *déjà vu* феномена којим је отворено поље даљих испитивања његових веза са анксиозним стањима, за сада још увек без поузданих закључака и без правог медицинског третмана.

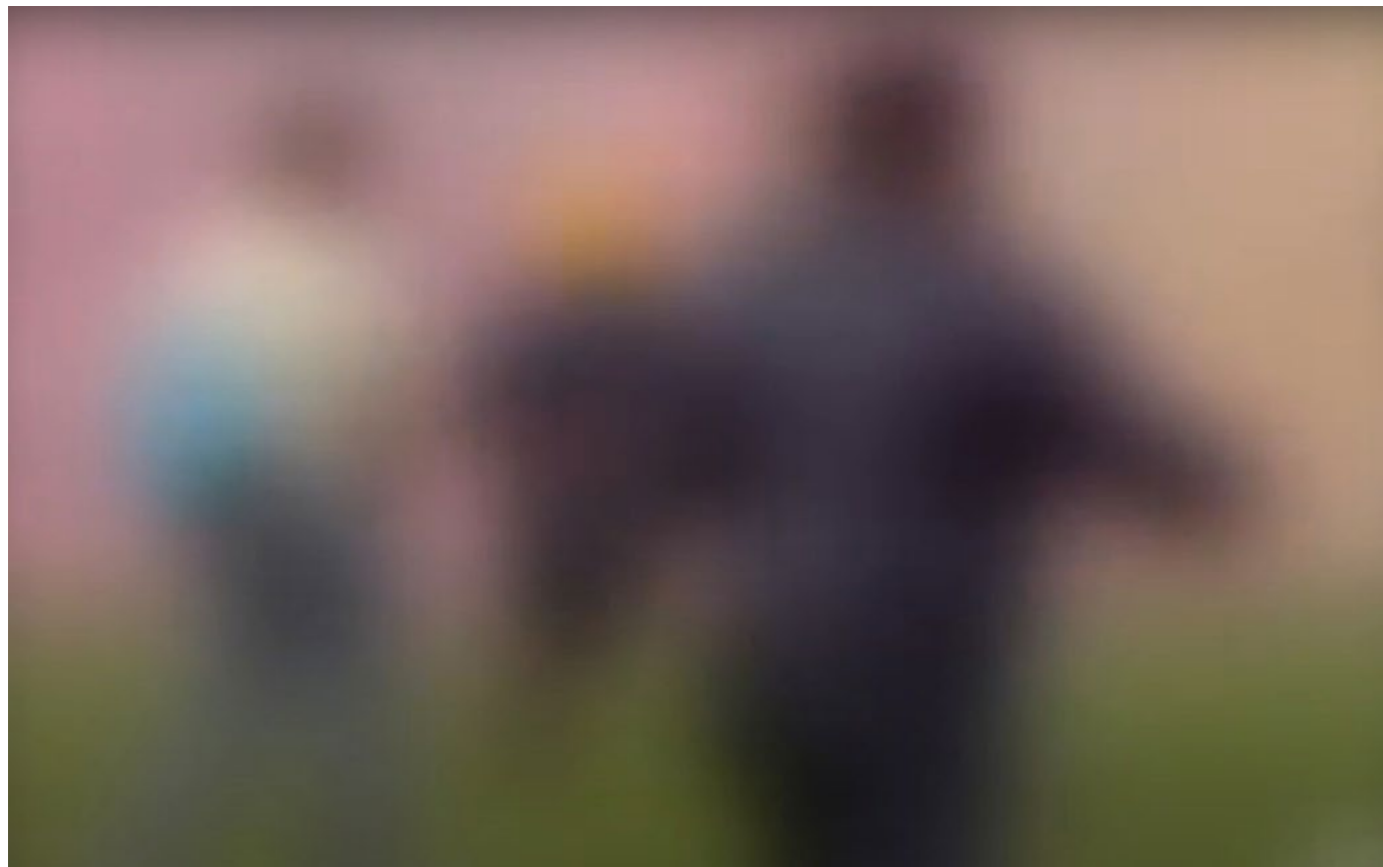
¹ Paolo Virno, *Déjà Vu and the End of History*, e-flux Journal #62 - February 2015, <https://www.e-flux.com/journal/62/60958/dj-vu-and-the-end-of-history/>

² *Persistent psychogenic déjà vu: a case report*, Christine E Wells, Chris JA Moulin, Paige Ethridge, Nathan A Illman, Emma Davies & Adam Zeman *Journal of Medical Case Reports*, 8, 2014 <https://jmedicalcasereports.biomedcentral.com/articles/10.1186/1752-1947-8-414>

Сцена 2 Живимо у тренутку када нас интезитет садржаја медијских слика
Blurred догађања глобалне здравствене кризе увелико уводи у стање *veћ*
wide shot *viђеног* најпре кроз све оне филмске визије о могућим катастрофалним
завршецима света и цивилизације. Призори масовног укопавања
најсиромашнијих и неиндентификованих жртава короне на њујоршком
острву Харт, колоне војних возила које под окриљем ноћи одвозе тела
преминулих из Бергама, ускршња миса на пустом Ватиканском тргу, празне,
неме улице закључаних метропола и држава, био-сигурносни пунктови
за грађане, полицијско насиље и расни немири у америчким градовима,
протести у Европи против рестриктивних епидемиолошких мера, делују попут
скриптованих сцена филмова пост-апокалиптичног жанра. Фикција не јењава
док вирус *déjà vu* циркулише и кроз још жива сећања на пандемију АИДС-а,
11. септембар, велику рецесију из 2008. године, догађаје који су доводили
свет на разне прекретнице и у стања глобалне стрепње, укључујући ратне
сукобе, кризе и катаклизме које су обележиле и утицале на токове локалних,
микро историја. Можда ће 2020. бити део неких будућих присећања на време
када смо се у потпуности предали загрљају и стиску виртуелног или тренутак
када смо се у изненадном *restart*-у опет нашли на почетку новог историјског
loop-а заправо наших вечитих сударања са садашњошћу. У тренутним
лицитирањима о повратку у “нормалан живот” или неизбежној транзицији
ка новој нормалности ми смо и даље неми посматрачи сопствених живота,
колекционари историјских искустава заглављени у вечној садашњости
са доминантном идејом о крају историје чије последице нису у њеном
вишку, како је то претпостављао Фридрих Ниче, већ више говоре у духу тезе
италијанског филозофа Паола Вирноа, о њеном замућивању.

Сцена 3 13. маја 2020. било је тачно тридесет година од догађаја који је
Flashback за многе означио крај Југославије, једне епохе и њој припадајуће
идеологије. Планирана утакмица између српског и хрватског
фудбалског клуба Црвене звезде и Динама никада није одржана,

а уместо спортских коментара уследили су, у директном телевизијском
преносу од преко сат времена, извештаји о нередима, сукобима навијача и
милиције. Навијачке уобичајене нетрпљевости постале су гласна политичка
и национална разрачунавања, а о драматичности догађаја коју уживо прати
југословенска јавност сведоче и речи коментатора: “Поштовани гледаоци
слика сама све говори, трагична слика на Максимирском стадиону на зеленом
тепиху су навијачи, играчи, милиција, ватрогасна кола... тучњава на све
стране... да ли смо то ми навијачи Динама, Црвене звезде, Срби и Хрвати,
можда је све то на неки начин, на неки балкански начин, исказан магнетски
бијес свјетске ногометне планете, али то се све обично заврши националним
подјелама и бојама, не само на клупским. Ту смо што смо и ту смо гдје смо.
Такве призоре ни на једном нашем стадиону још нисмо видјели... не знамо
крајњу билансу на Максимиру, јављамо се док се све још увијек дешава, али
се овдје ниједан спортски доживљај не може одржати, ова утакмица се не
сме одиграти.” Настављајући нешто касније у готово пророчки тонираном
сумирању атмосфере коментатор закључује да је у питању ратни извештај
са стадиона у Максимиру јер “...ако ове слике нису довољно упозорење да
пробуде нашу свијест и нашу савијест, говоримо о људској а не имагинарној
савијести и свијести, ако то неком није довољно упозорење онда, свидело се
то некоме или не, постајемо судионици онога свега што се дешава и значи
да се то и сутра може догодити свима нама. То значи да се приближавамо
првом кругу Дантеовог пакла... крајњи је час јер испод првог су други, трећи,
четврти, пети, шести, седми, осми, девети круг... хоћемо ли чекати или нећемо,
нема те моћи друштвене, политичке која ће нам помоћи ако ми сами себи
нећемо помоћи... још можемо изабрати чистилиште или први круг, данас 13. 5.
1990...” У медијским присећањима на меч који је CNN уврстио у пет фудбалских
утакмица које су промениле свет, неки од директних актера догађаја нерадо
га се сећају или избегавају да о истом причају, неки опет остају на истим
позицијама од пре три деценије пребацивајући једни на друге кривицу ко
је први бацио камен. Утакмица за коју се предосећало да ће бити “више од

игре” у тренуцима политичких промена и експанзије национализама постала је “митски топос, симболички успостављена граница између “старог” и “новог” доба”³, злогласни пролог наступајуће деценије ратова, опште колективне кризе и личних трагедија, времена које ће у новим друштвено политичким реалностима бивших југословенских република и обнове националистичких дискурса неретко имати ефенат снажног *déjà vu* искуства деведесетих.

Сцена 4 Недавно преминули хрватски уметник Иван Кожарић се на отварању
Close up изложбе “Преко црте Атеље Кожарић” одржане у Музеју савремене
умјетности у Загребу 2011. године окупљеним посетиоцима кратко
обратио речима: *Разбиј оквире!* Сумирајући на тај начин серију радова
на којој је почео радити само неколико година пре тога, изводећи акцију
недељних деструкција оквира натегнутих сликарских платана, Кожарић је
резимирао и обједињујућу стратегију свог уметничког деловања које се увек
базирало на критичком, субверзивном преиспитивачком гесту унутар друштва,
културе и самог система уметности. Ликовни критичар Ивица Жупан тим
поводом записује: “Већ у раним 1960-има Кожарић снажно и непоколебљиво
даје на знање да за њ не постоји никаква поузданија, фиксна и унапријед
задана норма која би дефинирала појам и границе праксе чије значајке
називамо умјетношћу. Све што је кроз десетљећа стварао заправо није ништа
друго него напор да утемељи различите модусе митологије неповредива
умјетникова егоцентризма, свјесно усмјерена к превладавању и изигравању
свих атрибута које морал домаћег друштва придаје феномену умјетности,
третирајући је истодобно и као предмет тривијалне комерцијализације и
као појаву крајње идеализиране културне надградње, неријетко остварујући
учинак провокације, ироније и цинична хумора.”³ Разбијање оквира као
метафоре дефинисаних или на друге начине одређених константи, система,
правила, калупа, како каже Жупан, за Кожарића је остало једино могуће

³ Ivan Đorđević, *Twenty Years Later: The War Did (not) Begin at Maksimir An Anthropological Analysis of the Media Narratives about a Never Ended Football Game*
https://www.waunet.org/downloads/wcaa/dejalu/feb_2014/%C4%90or%C4%91evi%C4%87.pdf

као “...номадски ход кроз свијет умјетности уживајући у положају непрестане алтернативе.”⁵ Шта би данас значео такав номадски ход кроз уметност и да ли, у овом тренутку брзих адаптација уметничког система на реалности виртуелног, додатно и озбиљно доведен у питање физички галеријски простор као један од најперзистентнијих оквира, може и даље бити поље изазова за уметничке реакције и интервенције. Историјска искуства говоре да су “кризе трауматичне не зато што проузрокују прекид успостављеног поретка, већ зато што откривају оно што је иначе скривено или намерно игнорисано. Суспензија живота каквог знамо је застрашујућа, али то такође представља критични тренутак могућности.”⁶

Сцена 5 *Déjà vu* није изложба, нити има претензије то да буде. *Déjà vu* је
Close up / скица, процес преговора, неслагања, одговорања и заговорања.
Closure up *Déjà vu* је стање ума, осећање тренутка у којем је све стало. *Déjà*
vu је жеља да се не говори већ да се доживи. *Déjà vu* је лично и
мноштво других сећања. *Déjà vu* је прекид комуникације и одлазак. *Déjà vu*
је колажно монтажни поступак у иначе немогућој јасноћи света. *Déjà vu* је
питање има ли више смисла? *Déjà vu* је потреба за новом мишљу и изразом у
новом времену. *Déjà vu* је предах од уметности зарад уметности. *Déjà vu* је за
идеју, а против репрезентацијског у уметности. *Déjà vu* је експеримент зарад
живота уметности. *Déjà vu* је шаховско надигравање и мисаона игра. *Déjà*
vu je spotlight на испражњене симболе. *Déjà vu* је камен спотицања и његов
негатив у зиду. *Déjà vu* је о припадању и неприпадању. *Déjà vu* је тражење или
избегавање позиције. *Déjà vu* је пет стотина празних страна уласка и изласка
из оквира. *Déjà vu* је филмски простор и време другим средствима. *Déjà vu* је
велика заслепљујућа илузија. *Déjà vu* је присећање садашњости ...

⁴ Ivica Župan, *Pokretljivi umjetnik - nomad: napis uz 96. rođendan akademika Ivana Kožarića*, *Ars Adriatica* 7/2017. <https://core.ac.uk/download/pdf/212453901.pdf>

⁵ Ibid.

⁶ Artie Vierkant, *Flatten the Cube: Post-Internet Art's Lessons for Our Current Crisis and What Comes After*, *Art in America*, April 30, 2020 <https://www.artnews.com/art-in-america/features/flatten-the-cube-post-internet-arts-lessons-for-our-current-crisis-and-what-comes-after-1202685356/>

Remembering the Present
on the exhibition Déjà vu
by Boris Burić

Miroslav Karić→

Whenever Future Perfect is used, future seems to get emptied, almost concluded: “I will have enjoyed”, “I will have had many opportunities”, etc. In all those cases, that which has still not even happened gets placed behind us, included in the general past, turned into the question of memory.¹

Scene 1
Close up

Several years ago, scientists were confused by the case of a 23-year-old British man who reported having constant déjà vu sensations. The experts were particularly intrigued by the fact that his condition was very specific since it did not imply typical passing impression that “something familiar occurred” but those situations would last, while this young man claimed that each present moment made him feel as if he were reliving the past. The reports published in *the Journal of Medical Case Reports*² state that three years after this peculiar, prolonged déjà vu experience started happening, the young Briton started avoiding reading newspapers, watching TV, and that he described his life as if trapped in a vicious circle or in a “time loop”. Unlike some earlier occurrences of chronic déjà vu, the patient did not display any signs or possible neurological causes of that state, which aroused suspicion of psychogenic origin, i.e., his prominent anxiety which was both the initial spark and the consequence of those powerful déjà vu events. That was the first recorded case of a déjà vu phenomenon, which laid out the field for further examining the links with anxious states, which, however, has not yet led to some reliable conclusions or true medical treatment.

¹ Paolo Virno, *Déjà Vu and the End of History*, e-flux Journal #62 - February 2015, <https://www.e-flux.com/journal/62/60958/dj-vu-and-the-end-of-history/>

² *Persistent psychogenic déjà vu: a case report*, Christine E Wells, Chris JA Moulin, Paige Ethridge, Nathan A Illman, Emma Davies & Adam Zeman *Journal of Medical Case Reports*, 8, 2014 <https://jmedicalcasereports.biomedcentral.com/articles/10.1186/1752-1947-8-414>

Scene 2
Blurred wide shot We are living in the moment when the intensity of the content of the media images that show the global health crisis provokes *déjà vu*, predominantly through all the film visions about possible catastrophic end of the world and civilization. The images of mass burials of the poorest and unidentified coronavirus victims on the New York Hart Island, lines of military vehicles that, shrouded by night, take corpses out of Bergamo, the Easter Mass in the empty Vatican square, silent desolate streets of cities and entire states under lockdowns, bio-security points for the citizens, police brutality and racial unrests in the cities of America, protests against restrictive epidemiological measures in Europe, it all resembles scripted scenes from post-apocalyptic movies. Fiction persists while the *déjà vu* virus keeps circulating through still vivid memories of the AIDS pandemics, 9/11, the great recession from 2008, all the events that brought the world to various turning points and into the states of global anxiety, including military conflicts, crises and cataclysms that marked and affected the developments of local, micro-histories. The year 2020 might turn into a part of some future memories of a time that made us completely abandon ourselves to the embrace and the grip of the virtual, or of the moment when we unexpectedly got restarted and found ourselves at the beginning of a new historical loop i.e., our eternal clashes with the present. Amidst the current speculations of when we might return to “normal life” or inevitably undergo transition to a new normalcy, we are still mere onlookers of our own lives, collectors of historic experiences stuck in the permanent present with the predominant idea of the end of history whose consequences are not in the surplus, as Friedrich Nietzsche assumed, but are more in step with the thesis by the Italian philosopher Paolo Virno, referring to its blurring.

Scene 3
Flashback On 13th May 2020, it was exactly 30 years since the event that many regarded as the end of Yugoslavia, of one epoch and its ideology. A scheduled football match between a Serbian and a Croatian team, Red Star and Dinamo, never took place and sports commentaries gave

way to direct TV broadcasts about unrests, clashes between the teams’ supports and the police, that lasted for over one hour. Ordinary frictions between the supporters of the opposing teams turned into vociferous political and national confrontations, and the dramatic nature of the images followed by the Yugoslav public is best summarized in the words by a sports commentator: “These images speak for themselves, these tragic scenes on Maksimir stadium, the green grass carpet is covered with supporters, players, police, fire brigade... they are fighting left and right... is it us, the supporters of Dinamo and Red Star, Serbs and Croats, or it might all be, in a way, in a Balkan way, expression of a magnetic rage by the global football planet, but it all usually ends in national divisions and colours that are not related to teams only. We are who we are, and we are where we are. We have never seen anything similar on any of our football fields... we don’t know the final counts on Maksimir, we are in the programme while all of it is still happening, but it is impossible to have a sports event in this place, this game must not be played”. Continuing a bit later in an almost prophetic tone, the commentator concludes his description of the atmosphere calling it a war report from the Maksimir stadium because “... if these images are not a good enough warning to wake us up and stir our conscience, and here I mean human consciousness and human conscience not imaginary ones, if someone doesn’t feel alerted, then, whether we like it or not, we are becoming the participants of everything that is happening, and it means that soon it can happen to all of us. It means that we are getting closer to the first circle of Dante’s inferno... time is ticking away, because after that one comes the second, the third, fourth, fifth, sixth, seventh, eighth, and the ninth circle... whether we are going to wait or not, there is no social, political power that can help us if we cannot help ourselves... there is still time to choose the purgatory or the first circle, today is the 13th of May 1990”. When talking in the media about the game which is by the CNN listed as one of the five football games that changed the world, some of the participants are reluctant to remember or they avoid mentioning it altogether, while others still retain the same positions as thirty years ago, blaming each

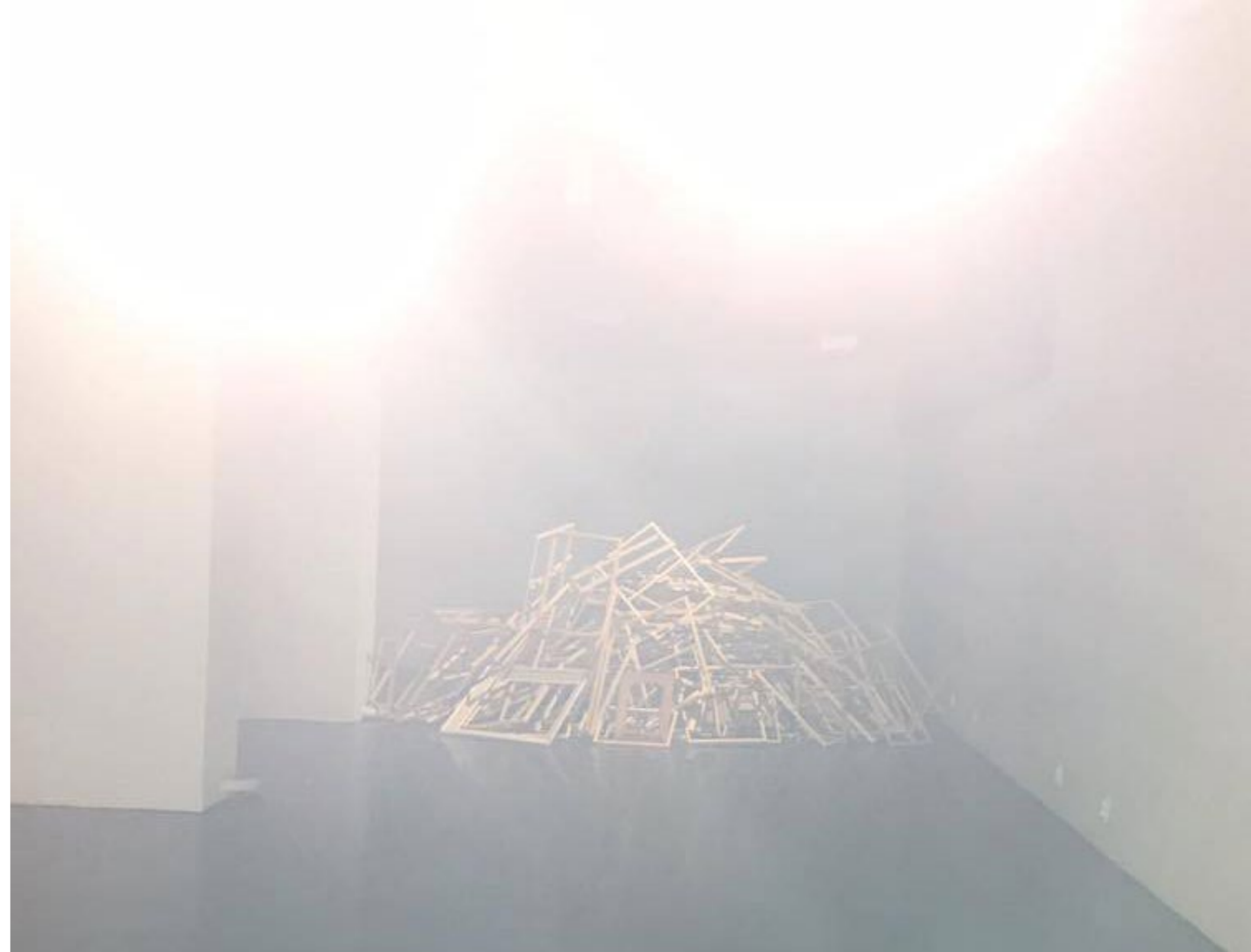
other for throwing the first stone. The football game which was thought that it might become “more than just a game” turned, in times of political changes and the expansion of nationalism into a “mythical topos, a symbolically drawn line between the “old” and the “new age”³, the ominous prologue of the imminent decade of wars, general collective crisis and personal tragedies, a prologue of the times which will, in the new socio-political realities of the former Yugoslav republics and the revival of the nationalistic discourse, more often than not have an effect of a powerful déjà vu experience of the nineties.

Scene 4
Close up

While talking to the attendees at the opening of the exhibition “Across the Line Atelier Kožarić” held in the Museum of Contemporary Art in Zagreb in 2011, recently deceased Croatian artist Ivan Kožarić just said: *Break the frames!* Summarizing the series of works he had started doing a few years earlier, performing an action of weekly destructions of stretched canvasses, Kožarić also summed up a comprehensive strategy of his artistic work which was always based on critical, subversive and scrutinizing gesture within society, culture and the system of art. On that topic, the art critic Ivica Župan notes: “Already during the early 1960s, Kožarić announces powerfully and resolutely that he sees nothing as a reliable, fixed or previously set norm which would define the notion and the borders of the practice that we call art. Everything he created is simply an effort to establish various modes of mythology of artist’s inviolable egocentrism, consciously directed at overcoming and ridiculing all the features that the moral of our society assigns to the phenomenon of art, treating it at the same time both as an object of trivial commercialization and as a phenomenon of utterly idealized cultural upgrade, often creating an effect of provocation, irony and cynical humour”⁴. Breaking the frames like a metaphor of

³ Ivan Đorđević, *Twenty Years Later: The War Did (not) Begin at Maksimir. An Anthropological Analysis of the Media Narratives about a Never Ended Football Game* https://www.waunet.org/downloads/wcaa/dejalu/feb_2014/%C4%90or%C4%91evi%C4%87.pdf

⁴ Ivica Župan, *Pokretljivi umjetnik - nomad: napis uz 96. rođendan akademika Ivana Kožarića*, Ars Adriatica 7/2017. <https://core.ac.uk/download/pdf/212453901.pdf>

defined or otherwise determined constant values, systems, rules, moulds, as Župan says, Kožarić could only do as “... nomadic walk through the world of art, enjoying his own position of permanent alternative”⁵. What would such a nomadic walk through art mean today and is it possible, in these times of swift adapting of art system to the reality of virtual, for the additionally and seriously questioned gallery space as one of the most persistent frames to still be the space where artistic reactions and interventions get challenged? Historic experiences claim that “crises are traumatic not because they cause interruption of a set order, but because they reveal what is otherwise concealed or intentionally ignored. The suspension of life as we know it is terrifying, but that too represents a critical moment of possibilities.”⁶

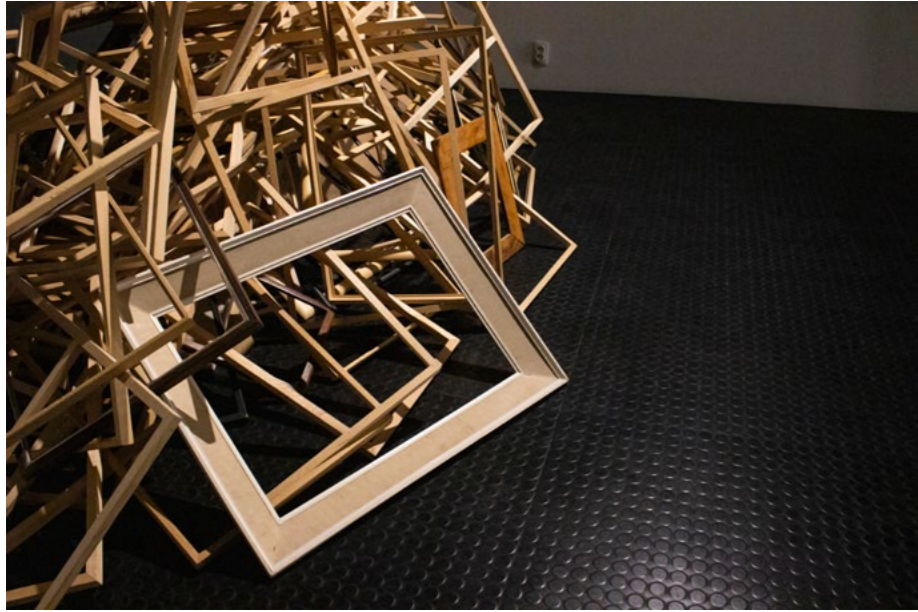
Scene 5
Close up /
Closure up

Déjà vu is not an exhibition and it does not aspire to be one. *Déjà vu* is a sketch, a process of negotiations, disagreements, responding and advocating. *Déjà vu* is a state of mind, a feeling of the moment when everything stops. *Déjà vu* is a desire not to speak but to experience. *Déjà vu* is a personal memory and a myriad of other memories. *Déjà vu* is a break of communication and departure. *Déjà vu* is an act of collage montage in an otherwise impossible clarity of the world. *Déjà vu* is the question of whether it makes sense anymore. *Déjà vu* is the need for a new thought and an expression in the new time. *Déjà vu* is a break from art because of art. *Déjà vu* is for the idea and against representational in art. *Déjà vu* is an experiment for the sake of life of art. *Déjà vu* is a chess play and a thinking game. *Déjà vu* is a spotlight on emptied symbols. *Déjà vu* is a stumbling block and its negative within a wall. *Déjà vu* is about belonging and not-belonging. *Déjà vu* is a search for or avoidance of a position. *Déjà vu* is five hundred empty pages of entering and leaving the frames. *Déjà vu* is a film space and time for other means. *Déjà vu* is a huge blinding illusion. *Déjà vu* is a memory of the present...

5 Ibid.

6 Artie Vierkant, *Flatten the Cube: Post-Internet Art's Lessons for Our Current Crisis and What Comes After*, Art in America, April 30, 2020 <https://www.artnews.com/art-in-america/features/flatten-the-cube-post-internet-arts-lessons-for-our-current-crisis-and-what-comes-after-1202685356/>

Издавач | Publisher
Културни центар Београда | Cultural Centre of Belgrade
За издавача | On behalf of the publisher
Aleksandar Ilić

Галерија | Gallery PODROOM
Трг Републике 5/-1, Београд | Republic's Square 5/-1, Belgrade
Савет галерије | Gallery Council
Branka Benčić, Inês Grosso, Zorana Đaković Minniti

DÉJÀ VU
БОРИС БУРИЋ | BORIS BURIC
10. 12. 2020 – 21. 1. 2021.

Кустос | Curator
Miroslav Karić

Текст | Text
Miroslav Karić

Сарадница | Collaborators
Jana Gligorijević

Превод | Translation
Vesna Radovanović

Фотографије | Photo
Milan Kralj, Jovana Barović, Boris Burić

Прелом | Layout
Војана Aleksijević

Поставка | Installation
Dejan Pavić, Dragan Nikolić

Изложбу су подржали Град Београд – Секретаријат за културу,
Министарство културе и информисања Републике Србије
Supported by the City of Belgrade – Secretary for Culture, Ministry of Culture and
Information of the Republic of Serbia

ISBN-978-86-7996-256-0

DÉJÀ VU
БОРИС БУРИЋ

10. 12. 2020 – 21. 1. 2021.

Galerija Podroom
Trg republike 5/-1

DÉJÀ VU
BORIS BURIC

10. 12. 2020 – 21. 1. 2021

Gallery Podroom
Republic Square 5/-1

www.kcb.org.rs